

נושא העבודה

זכויות האדם

העבודה מוגשת בחסות העמותה של

"נוער שוחר משפט עברי"

הקדמה אישית

בחרתי כי עבודתי תעסוק בנושא "זכויות האדם" מכמה סיבות, ראשית, נושא זה מאוד מעניין בעיניי ורציתי לדעת יותר על הנושא ובכך בחרתי בו לכתובת העבודה. בעקבות חיפוש אחר עומק הדברים, נוכחתי לדעת כי ידיעותיי בנושא היו מעטות והעבודה תרמה לי רבות. לעניות דעתי, הדרך הטובה ביותר בה יכולתי ללמוד ולהבין לעומק את החוקים וההשלכות של נושא זה היא דרך חקר הנושא וכתובת העבודה. שנית, לדעתי נושא זה חשוב מאוד, כל אחד צריך להבין ולדעת איזה זכויות מגיעות לו ולהשתמש בהם על מנת להגן על עצמו. ולכן, זו הסיבה שהחלטתי לחקור ולהעמיק בנושא.

עבודה זו אפשרה לי להבין את הנושא לעומק מכל הכיוונים, הן ממקורות המשפט העברי [המקרא, משנה, גמרא והלכות הפוסקים בדורות האחרונים], והן ממקורות המשפט הישראלי [חקיקה, פסיקה, מאמרים וספרים].

אני מקווה כי בעבודתי אצליח לעניין ולשזור מעט אור בנושא זה, אשמח כי עבודתי תענה על כל השאלות ולא תותיר חלל ריק, אלא מקום למחשבה ורצון להעביר אותה הלאה.

תוכן העניינים

4	פרק ראשון מבוא
5-6	פרק שני התפתחות זכויות האדם
7-9	פרק שלישי זכויות האדם- זכות לחיים ולכבוד- משפט הישראלי
10-13	פרק רביעי פסקי דין
14-15	פרק חמישי זכויות האדם- הזכות לחיים ולכבוד- משפט עברי
16	פרק שישי השוואה בין גישות שונות
17-18	פרק שביעי סיכום
19-20	ביבליוגרפיה
21-22	נספחים

מבוא

כאשר אנו באים לבחון את נושא "זכויות האדם" יש מספר היבטים שצריך לתת עליהם את הדעת-

ראשית, יש לבחון כיצד שומרים על זכות אדם החיים (אם הזכויות) והכבוד על פי ההלכה היהודית מתוך המקרא, התלמוד והפוסקים. מקורות אלו יעזרו לנו לענות על השאלות.

שנית, יש לבחון כיצד שומרים על זכות האדם החיים והכבוד על פי המשפט הישראלי תוך עיון בחוקי המדינה, ספרים, מאמרים ופסקי דין שונים שנכתבו ונפסקו על עניין זה.

"זכויות היסוד של האדם בישראל מושתתות על ההכרה בערך האדם, בקדושת חייו ובהיותו בן-חורין, והן יכובדו ברוח העקרונות שבהכרזה על הקמת מדינת ישראל. אין פוגעים בחייו, בגופו, או בכבודו של אדם באשר הוא אדם. כל אדם זכאי להגנה על חייו, על גופו ועל כבודו."

חוק-יסוד: כבוד האדם וחירותו

הזכות לחיים היא אחת הזכויות העתיקות ביותר, האוניוורסליות ביותר והחשובות ביותר בין זכויות האדם המוכרות בעולם. בעבודתי, אציג את שני הגישות השונות בנוגע לזכות החיים בהן המשפט העברי והמשפט הישראלי.

הדמיון העיקרי בין שני הגישות נמצא בכול נושאי העבודה, שכן אנו יכולים לראות הסכמה בין המשפט העברי למשפט הישראלי בנוגע לזכויות אדם.

התפתחות זכויות האדם-

זכויות האדם והזכות לחיים התחילו בתנ"ך: הזכות לחיים וליהדות: באה לידי ביטוי בדיבר השישי" לא תרצח "רצח – המתת אדם בזדון, בכוונה תחילה. לפי התורה, לקדושת החיים יש תוקף וערך מוחלט מבטא את קדושת החיים כשע"י רצח נשללת מאדם הזכות לחיים.

הפסיקה שקדמה לחוק היסוד – הזכות לחיים ושלמות הגוף נכללה במפורש בחוק-יסוד: כבוד האדם וחירותו כאחת הזכויות שעוגנו בו כזכות חוקתית. ואולם, יסוד גם לפני שנחקק חוק: כבוד האדם וחירותו, היה הערך של קדושת החיים שלוב בשיטת המשפט הישראלית, היהדות אשר ינקה אותו מערכי היסוד של היהדות.

חוק היסוד – כבוד האדם הגוף מכיל מספר התייחסויות לזכות לחיים ולשלמות: * עקרונות יסוד – זכויות היסוד של האדם בישראל מושתתות על ההכרה בערך האדם, בקדושת חייו ובהיותו בן חורין, והן יכובדו ברוח העקרונות שבהכרזה על הקמת מדינת ישראל.

*שמירה על החיים, הגוף והכבוד – אין פוגעים בחייו, בגופו או בכבודו של אדם באשר הוא אדם.

*הגנה על החיים, הגוף והכבוד – כל אדם זכאי להגנה על חייו, על כבודו ועל גופו. הזכות לחיים ולשלמות הגוף מיוחדות בכך שיחד עם הזכות לכבוד, הן טומנות בחוב לא רק היבט שלילי (איסור על פגיעה בהן), אלא גם היבט חיובי (זכותו של אדם להגנה עליהן³). מכאן הכפילות לכאורה באזכורה של הזכות לחיים: חוק היסוד מבחין בין החובה בחיים המוטלת לא לפגוע בחיים, בגוף או בכבוד (2 סעיף לחוק היסוד) לבין החובה להגן על החיים, הגוף והכבוד (סעיף 4 לחוק היסוד).

הצעות חוקה – במסמך הרקע המפורט מובא לעיונכם נוסח סעיפי הצעות החוקה השונות בישראל המתייחסות לזכות החיים. להלן נציין אחדות ממסקנותינו מניתוח ההצעות השונות:

1. הזכות לחיים מוענקת, ברוב ההצעות, "לכל אדם". הצעת פרופסור אקצין, המתייחסת ל"הגנה שווה" על החיים מתייחסת ל"כל אדם הנמצא בתחומי

שלטונה של מדינת ישראל". בהצעת פרופסור בנדור מוגבלת החובה הפוזיטיבית של רשויות המדינה לשקוד באופן סביר על ההגנה על החיים לחייהם של "תושבי המדינה".

2. חלק מההצעות כולל ערך של "החיים קדושת", וזאת במקום לציין את הזכות לחיים. בחוק-יסוד : כבוד האדם וחירותו הוכר הערך של "קדושת החיים" בפסקת עקרונות-היסוד (סעיף 1) אך נקבעה בנוסף הזכות לחיים (בלא אזכור לקדושתם) בסעיפים האופרטיביים (סעיפים 2-4).

---

3. אהרון ברק, הקדמה לספר זכויות כלכליות, חברתיות ותרבותיות בישראל (בעריכת יורם רבין ויובל שני, רמות-אוניברסיטת תל אביב, תשס"ה-2004).

זכויות האדם- הזכות לחיים ולכבוד- משפט ישראלי

הזכות לחיים ולכבוד הן הזכויות הבסיסיות ביותר מכל זכויות האדם. ניתן לומר כי זכויות אלו מובנת מאליהן. כל זכויות האדם תלויות בתהליך קיומו הביולוגי של האדם. לכן, חייו של האדם, ואדם שאינו חי אינו יכול ליהנות מזכויות אחרות המוקנות לו הגנה על החיים מהווה תנאי מוקדם להנאה מיתר זכויותיו של האדם, וכן הגנה על התשתית המעניקה את היכולת לדון באופן משמעותי בזכויות האדם וכבודו.³ אכן, המשפט הישראלי רואה בזכות לחיים את ה"זכות היסודית ביותר של האדם" קדושת⁴. "הזכות הבסיסית מכולן, זכות היסוד שביסוד, שבלעדיה אין זכויות אחרות" – החיים, כאחד מערכי-היסוד של היהדות, נחשבה ערך מרכזי במשפט הישראלי עוד עובר לחקיקת חוק-יסוד: כבוד האדם וחירותו. בעניין צים חברת השיט הישראלית בע"מ נ' מזיאר התייחס השופט זילברג למעמדה הרם של הזכות בתורת ישראל: "היהדות, מאז ומעולם, מאדירה ומפארת את הערך הכביר של חיי אנוש. תורת ישראל אינה שיטה

---

1. ראו: BERTRAND MATHIEU, THE RIGHT TO LIFE IN EUROPEAN CONSTITUTIONAL AND INTERNATIONAL CASE-LAW 9 (Council of Europe Publishing 2006).
על הזכות לחיים ועל האיומים שההגנה על זכות זו ניצבת בפניהם ראו גם את אוסף המאמרים: CHRISTIAN TOMUSCHAT, EVELYNE LAGRANGE & STEFAN OETER, THE RIGHT TO LIFE (2010).

2. רות גביזון זכויות אדם בישראל 32,14 (1994) במאמר זה אנו דנים באופן בלעדי בזכותו של האדם לחיים, ואיננו דנים בשאלה אם גם לבעלי-חיים יש הזכות לחיים. לעניין החובה להגן על בעלי-חיים ראו בבג"ץ 6446\96 העמותה למען החתול נ' עיריית ערד, פ"ד נה (1) 769 (1998). לדיון בהמתת בעלי חיים ראו גיל יוחננוף דיני בעלי חיים, 224-187 (2009).

3. ראו פס' 50 לפסק-דינו של הנשיא ברק בבג"ץ 769\20 הועד הציבורי נגד העינויים בישראל נ' ממשלת ישראל, פ"ד סב (1) 507, 580-579 (2006).

4. ראו פס' ד (2) לפסק-דינו של השופט רובינשטיין בבג"ץ 5182\07 ג'ברין נ' מפקד כוחות צה"ל בגדה המערבית (מפורסם בנבו, 22.6.2007)

פילוסופית של דעות ואמונות, אלא תוצר חיים- של החיים, ולמען החיים...תוך
המסגרת הסדירה של חיי החברה, ועל-פי סולם העדיפויות של תורת ישראל, החיים
הם הנכס הקדוש ביותר... 5. המשנה לנשיא אלון עמד גם הוא על חשיבותו של ערך
חיי אדם: "כלל גדול ויסוד מוסד בעולמה של הלכה כי חיי אדם המה מן הדברים שאין
להם שיעור, הן מבחינת ערכם, והן מבחינת אורכם. חיי אדם אינם ניתנים למידה
ולמשקל, וכל שניה של חיי אנוש ערכה הסגולי כחיים של שנים רבות וארוכות" 6.
הפסיקה הישראלית הדגישה אפוא כי הזכות לחיים יושבת ראשונה במלכות: "הזכות
לחיים ולכל דבר שהחיים תלויים בו – הזכות לנשום, הזכות לשתות, הזכות לאכול –
היא אם כל הזכויות, היא האדם" 7. כן הכיר בית-המשפט העליון בכך שהזכות לחיים
והחובה להגן על החיים הן בין "הערכים הנעלים והמקודשים ביותר בשיטתנו
המשפטית, בתולדות עמנו ובתולדות האנושות בכלל" 8. לנוכח עליונותה, הזכות לחיים
המשפטית, משפיעה גם על פגיעה בזכויות אחרות שיש להן השלכה על הזכות לחיים.
כך, לדוגמה, ביחס לשירות הצבאי נאמר כי "שירות זה כרוך לא פעם בסיכון זכות
היסודית ביותר של כל פרט הזכות לחיים ולשלמות הגוף... הפליה באשר ליקר מכל –
כל פרט הקשה שבאפוליות. האדם מוכן ליתן חייו להבטחת מולדתו. הוא אינו מצפה
לכל טובת הנאה מכך. הוא מצפה רק לכך שגם אחרים ינהגו כמוהו" 9. ההגנה
הבסיסית של המשפט על הזכות לחיים שזורה בחקיקה הישראלית בכמה רבדים:
ראשית, שורה של הוראות בחוק הפלילי אוסרות פגיעה בחיי אדם וסיכון חיי אדם.
שנית, קיים צידוק לפעול בדרך מסוימת על-מנת להגן על חיי אדם אף אם דרך פעולה
זו הייתה אסורה אלמלא הצורך להגן על החיים. ושלישית, בנסיבות מסוימות קיימת
חובה משפטית לפעול להצלת חיי אדם. להלן נפרט קמעה בנוגע לכל רובד: החוק
הפלילי אוסר -בשורה של איסורים שעונשים בצידם- פגיעה בחיי אדם אחר. חוק

העונשין מייחד סימן שלם לעברות של גרימת מוות. 10 הסעיף המרכזי לעניין זה הוא כמובן עברת הרצח, אשר העונש המוטל בגינה הוא עונש-חובה של מאסר עולם¹¹ חומרת העונש ממחישה את החשיבות המוקנית לשמירה על החיים במשפט הישראלי.

-
5. ע"א 461\62 צים חברת השיט הישראלית בע"מ נ' מזיאר, פ"ד יז (2) 1319, 1333 (1963) (ההדגשות במקור)
  6. ע"א 506\88 שפר, קטינה באמצעות אמה ואפוטרופסיתה נ' מדינת ישראל, פ"ד מח (1) 87, 125 (1993). ראו גם ע"פ 480\85 קורטאם נ' מדינת ישראל, פ"ד מ (3) 673, 678 (1986).
  7. בג"ץ 606\93 קידום יזמות ומו"לות (1981) בע"מ נ' רשות השידור פ"ד מח (2) 1, 25 (1994)
  8. בג"ץ 2753\03 קירש נ' ראש המטה הכללי של צה"ל, פ"ד נז (6) 377 359 (2003)
  9. פס' 14 לפסק-דינו של הנשיא ברק בבג"ץ 6427\02 פ"ד סא (1) 619 (2006).
  10. ראו סי' א בפרק י לחוק העונשין, התשל"ז-1977.
  11. ראו סי' 300 לחוק העונשין: "(א) העושה אחת מאלה יאשם ברצח ודינו- מאסר עולם ועונש זה בלבד: (1) גורם במזיד, במעשה או במחדל אסורים, למותו של אביו, אמו, סבו או סבתו; (2) גורם בכוונה תחילה למותו של אדם; (3) גורם במזיד למותו של אדם תוך ביצוע עבירה או תוך הכנות לביצועה או כדי להקל על ביצועה; (4) גורם למותו של אדם כשנעברה עבירה אחרת, כדי להבטיח.

פסקי דין בנושא זכויות אדם-זכות לחיים

לפניכם מוצג פסק דין (1) בנושא זכויות האדם-זכות לפרטיות-

"פסיקה תקדימית: צילום עובד ללא ידעתו- פגיעה בכבוד האדם"

השופטת קבעה שהתפטרותו של העובד תהיה כדין מפוטר מבחינת הפיצויים.

חיים ביאור- 13.8.2012 – 17:14

הצבת מצלמות במקום העבודה מבלי ליידע על כך את העובד היא פגיעה בזכות לפרטיותו. התפטרות העובד בעקבות פגיעה שכזו מזכה אותו בפיצויי פיטורים. כך קבע בשבוע שעבר בית הדין האזורי לעבודה בנצרת בפסיקה תקדימית, בעקבות תביעה שהגיש רואה חשבון נגד מעסיקו.

התובע, אסכנדר בלמאן, עבד במשרדו של ר"ח איהב עליימי במשך 11 שנים. באפריל 2010 נודע לו כי בחדר שבו הוא יושב מוצבת מצלמה נסתרת, המצלמת אותו 24 שעות ביממה. המצלמה הוצבה 7 שנים קודם לכן, ללא ידיעתו וללא קבלת הסכמתו לכך. מהתביעה שהגיש סלמאן, באמצעות עו"ד זאב סלילת, עולה כי הוא פנה למעסיקו בעניין הצבת המצלמה וזה אישר שהמצלמה תיעדה את הפינה שבה ישב העובד במשך כל שעות היממה. בעקבות השיחה הקשה בין השניים, המצלמה הוסרה.

מעסיקו של סלמאן טען כי המצלמה שפעלה מעל מושבו של העובד, כמו גם מצלמות אחרות שהותקנו בחברה, נועדו להבטיח את העסק מפני פריצות וגניבות והן הותקנו בתום לב ולא כדי לעקוב אחר תנועותיו של העובד. לטענתו, הסיבה האמיתית להתפטרותו של סלמאן היתה רצונו לפתוח בקריירה עצמאית. עוד הוא אמר כי כמחווה של רצון טוב הוא שילם לעובד פיצוי בסך 50 אלף שקלים.

השופטת עידית איצקוביץ דחתה את טוענתו של המעסיק ולפיה המצלמה כוונה בעיקר לחלון במטרה להתריע מפני פריצות וקבעה שאילו כך היה הדבר, הוא היה

מיידע זאת את העובד. "הזכות לפרטיות היא חלק מכבוד האדם", היא קבעה.
"במסגרת המרחב הפרטי המוגן, קם הצורך להגן על האינטרס האישי של האדם
בפיתוח האוטונומיה שלו, במנוחת נפשו, בזכותו להיות עם עצמו ובזכותו לכבוד
ולחירות. העובד הרגיש שאימונו במעסיקו נפגע ואין הוא מסוגל להמשיך בעבודתו,
כאשר גילה לא דרך המעסיק, שבמהלך 7 שנים הוא צולם במשרדו באופן מתמיד."
השופטת קבעה שהתפטרותו של העובד תהיה כדין מפוטר מבחינת הפיצויים ולפיכך
בנוסף לפיצוי שקיבל מהמעסיק הוא יקבל פיצוי בסך 47,762 שקלים בצירוף הפרשי
הצמדה ורביית ממאי 2010 ועוד 5,000 שקלים הוצאות משפט.

לפניכם מוצג פסק דין (2) בנושא זכויות האדם- זכות לפרטיות והוצאת לשון

"חדשות 2 תפצה אזרח על פגיעה בפרטיות"

בית משפט השלום בחיפה קיבל את תביעתו של תושב הצפון נגד חברת החדשות של
ערוץ 2 וקבע כי היתה פגיעה בפרטיותו והוצאת לשון הרע.

אורנית עצר, כ"ה בסיוון תשע"א 09:57/27/06/11.

שופטת בית המשפט השלום בחיפה אילת דגן קבלה תביעתו של תובע כנגד חברת
החדשות הישראלית בגין פגיעה בפרטיות והוצאת לשון הרע, בשדרה כתבה בערוץ 2
אשר בה תועדה תקיפתו בעת מעשה שוד ופניו נחשפו ללא הסכמתו, וחייבה אותה
לפצותו בסך של 20,000 שח בגין עוגמת נפש וכן החזר אגרה ושכ"ט עו"ד בסך
4,060 שח. השופטת קבעה כי לא היה כל עניין ציבורי בחשיפת פניו/זהותו של
התובע וכי מניעת הפגיעה היתה קלה מאד לביצוע. לדבריה, "הואיל וחברת החדשות
כגוף תקשורת מקצועי עלול, בהפעלת כוחו העצום, לפגוע בצדדים שלישיים בעצם
הפרסום, עליו לגלות יתר הקפדה בהפעלת כוחו ובהקפדה על הרציונל של שמירת
כבוד האדם. בפועל גילתה חברת החדשות חוסר אכפתיות ולא נקטה בצעד הפשוט
של טשטוש הפנים, ולמחדל זה יש השלכה לחומרה בשאלת גובה הפיצוי, זאת גם אם
לא הוכח נזק. התביעה כנגד המשטרה נדחתה בהעדר אחריות." במסגרת מהדורת

החדשות של ערוץ 2, שידרה חברת החדשות כתבה אודות שרשרת מעשי שוד בתחנות דלק בצפון הארץ. במסגרת הכתבה שולבו צילומים של מעשי שוד כפי שנקלטו ותועדו במצלמות האבטחה בתחנות שונות. בין היתר נכלל צילום של שוד שהתרחש בתחנת הדלק במחלף אליקים. בקטע זה נראה התובע שעבד כמוכר בחנות הנוחות שבתחנה, יושב על הרצפה, מגונן בידי על ראשו כשנזרק עליו סולם ובקטעים אחרים השודדים חובטים בו. אורכה של הכתבה ודברי המבוא לה הוא כ-2 דקות, דמותו של התובע מופיעה למשך מספר שניות, מספר פעמים באופן בו ניתן לזהותו. לטענת התובע, שידור הכתבה בו תועדה תקיפתו ופניו נחשפו ללא הסכמתו, מהווה פגיעה בשמו הטוב פגיעה בפרטיותו והשפלתו וכתוצאה מכך נגרמו לו נזקים, שכן הוא החל לסבול מלעג ובוז של הסביבה. לטענתו, המשטרה היא שהעבירה לחברת החדשות את הסרט ממצלמות האבטחה ללא ידיעתו וללא אישורו ולכן חלה האחריות אף עליה. לטענת חברת החדשות, בהיותה גוף עיתונאי/תקשורתי, חובה עליה להביא את המידע האמור. הכתבה ששודרה עסקה בעניין חדשותי מהמעלה הראשונה, תוך הבאת תיעוד מעשי השוד במצלמות האבטחה המוצבות בתחנות הדלק. לטענת המשטרה, היא נזקקה לסרט לצרכי חקירה ולא מסרה אותו לא לחברת החדשות ולא לכל לגורם אחר. ככל הנראה, העותק שלה לא היה היחיד/הבלעדי/המקורי. במצב דברים זה, יש לה פטור מאחריות. השופטת דגן קבעה כי עובדתית, אין ספק כי מי שמכיר את התובע, יכול לזהות אותו בצילומים בנקל, גם אם הצילום מתמקד על פניו אך שניות ספורות. ביחס לחברת החדשות, קבעה השופטת כי אין בעצם שידור הכתבה משום לשון הרע או פגיעה בפרטיות, זאת להבדיל מחשיפת פניו וזיהויו של התובע שעלולה להביא להשפלתו או למצער להבכתו. ניתן היה, וראוי היה למנוע זיהויו באמצעות טשטוש פניו ואם כך היה נעשה, ניתן היה להימנע מעוגמת הנפש ומהתביעה. פניה מוקדמת לקבלת עמדתו של

התובע טשטוש פניו, הם אמצעים זמינים, פשוטים, זולים ומתחייבים נוכח החוק להגנת הפרטיות וכיבוד צנעת הפרט. השופטת הוסיפה כי נוכח הצפייה בכתבה יש להניח כי רוב הצופים בשידור יחושו חמלה ואמפטיה לתובע במצבו הקשה כשליבם יוצא אליו. עם זאת, יש מי שיביט על התובע בעין ביקורתית כמי שספג השפלה, לא התגונן ובכך לא שמר על כבודו העצמי ו"גבריותו". התובע, בן מיעוטים, העיד בתצהירו כי לאחר שידור הכתבה הוא החל לסבול מלעג ובוז של סביבתו הקרובה. בכפר בו מתגורר, מכרים פנו אליו ואל הוריו ופרטו את שראו בסרט תוך זלזול בו, בחולשותיו ובעובדה כי לא התגונן. השופטת דחתה את שתי ההגנות שנטענו ע"י חברת החדשות. לעניין הגנת "אמת דברתי" קבעה, כי המידע בכתבה היה אמת והתבסס על התיעוד ממצלמות האבטחה ואין גם ספק כי היה עניין ציבורי הנוגע לכלל הציבור, בפרסום הקטעים שתיעדו את מעשי השוד, שעה שבאותה שנה ארעה שרשרת של מעשי שוד בתחנות דלק בצפון הארץ. יחד עם זאת, ודאי שאין עניין ציבורי בחשיפת זהותו/פניו של הקורבן המותקף. ולעניין הגנת תום הלב קבעה כי באי טשטוש פני התובע היה משום חריגה מהתחום הסביר וגילוי חוסר אכפתיות או רגישות לקורבן וכי גם אם היתה חובה חברתית או מוסרית על חברת החדשות לשדר את הסרט, ודאי שהחובה אינה קיימת ביחס לשידור פני התובע. בהתייחס לאחריות המשטרה קבעה השופטת כי התובע לא הוכיח כי היא זו שהעבירה את צילום התקיפה לחברת החדשות ודי בכך כדי לדחות את התביעה נגדה. עוד ציינה כי גם לו היתה קובעת שהמשטרה עשתה כן (לצרכי גילוי זהות עבריינים) (האחריות על תכני השידור מוטלת על חברת החדשות שהיה עליה לדאוג לטשטוש פניו של התובע או לקבל הסכמתו לחשיפה. משכך נדחתה נגדה התביעה

זכויות האדם- הזכות לחיים ולכבוד- משפט עברי

יסוד ההגנה על כבוד האדם, מצוי כבר בפרק הראשון בתורה: "ויברא אלוקים את האדם בצלמו, בצלם אלוקים ברא אותו, זכר ונקבה ברא אותם",¹ הרעיון בריאת האדם בצלם אלוהים מהווה את המקור לזכויות האדם, שכן הפגיעה באדם הינה למעשה פגיעה בצלם האלוהים שבו, ואף פגיעה באל עצמו. סיבה זו אמורה למנוע פגיעה בכל אדם אחר, שבגלל מהותו האלוהית עומד בפני עצמו ללא קשר במעשיו, בדתו, בתרבותו או במגדרו. פסוק זה מהווה את הבסיס לשמירה על כבוד האדם וכן יסוד בהלכה היהודית.

לשניים מהתנאים הגדולים, רבי עקיבא וכן עזאי, חלוקים בדעותיהם לגבי סדר העדיפויות בכבוד האדם ביחסים שבין אדם לאדם: "ואהבת לרעך כמוך"², רבי עקיבא אומר: "זה כלל גדול בתורה." בן עזאי אומר: "זה ספר תולדת אדם"³, זה כלל גדול מזה".⁴

לפי רבי עקיבא, הערך העליון ביחסי אדם לאדם הוא אהבת האדם והבריות. ואילו לפי בן עזאי - הערך העליון והעדיף הוא שוויון האדם, בגלל שכל אדם ואדם נברא בצלם אלוהים. כלומר, שני הערכים האלו שוויון ואהבת הבריות מהווים כאחד את יסוד היסודות של היהדות. מכאן גם "דעלך סני - לחברך לא תעביד [=מה ששנוא עליך לחברך אל תעשה]"⁵, ואף שמירה על כבוד האדם של האויב.

---

1. בראשית א, כח

2. ויקרא יח, ט

3. בראשית ה, א

4. ספרא, קדושים, פרשה ז, י.

5. שבת לא ע"א.

בנוסף למקורות המקראיים ותלמודיים, גם חכמי הדור שלנו ומחקרים מודרניים של המשפט העברי מתייחסים ליסוד כבוד האדם במשפט העברי ומדגישים את השלכותיו

על המשפט הישראלי, שכן חוק היסוד: חוק יסוד כבוד האדם וחירותו, וכן זכויות האדם וחוקים רבים נוספים מבוססים על עקרונות אלו מהמשפט העברי. בסקירה שערכתי על הגנת כבוד האדם וזכויותיו, במשפט העברי ציינתי את כבוד הבריות בהקשר לעבריינים כאחת מהסוגיות העיקריות בהם עוסק המשפט העברי, ולכן לא ארבה כאן כדי להימנע מכפל הדברים. במאמרה של ד"ר מיכאל ויגודה "כבוד האדם בענישה"⁴⁷. היא מראה כיצד המשפט העברי נהג בכל תחום מתחומי הענישה בבתי הדין העבריים יש הקפידה על כבודו וזכויותיו של הנענש, שמירה על תנאי חיים סבירים של הנענש וכן על רווחתו של האסיר. במאמרה היא מביאה את דבריו של הרב שמשון רפאל הירש (גרמניה, המאה הי"ט)⁴⁸.

"בין המקרים בהקשר זה שאינם מפורשים בתורה למדו חכמינו ז"ל מן הפסוק 'ואהבת לרעך כמוך' בייחוד את העניין של 'ברור לו מיתה יפה'. המדובר הוא שבהוצאה אל הפועל של גזר דין מוות יש לנהוג בזהירות מרבית כדי להימנע מהשפלה יתירה של הנידון למיתה. זאת ועוד, עונש המוות יבוצע כך שהנידון למוות לא יתבזה לאחר מותו."

מדבריו אנו מבינים כי שאף חובה יתירה היא להקפיד על כבודו וזכויותיו של אדם גם בשעה שהוא נענש, ולא לגרום לו לסבל או ביזיון שאינם הכרחיים.

---

47. ד"ר מיכאל ויגודה, "כבוד האדם בענישה", בעניין תזכיר חוק לתיקון פקודת בתי הסוהר (תנאי מחיה), מדינת ישראל משרד המשפטים המחלקה למשפט עברי (בתשע"א-2010)

48. הרב שמשון רפאל הירש, חורב, ירושלים תשס"ז, חורב, עמ' 418

השוואה בין גישת המשפט הישראלי לבין גישת המשפט העברי-

כפי שראינו, ניתן לראות כי גם במשפט העברי וגם במשפט הישראלי רגישים מאוד לזכויות וכבוד האדם. ולכן, אפשר לנקוט בדרכים רבות על מנת לשמור על זכויות האדם. בנוסף לכך, אפשר לראות כי למשפט העברי יש השפעה רבה על המשפט הישראלי. אפשר לראות זאת קודם כל בחוק היסוד: כבוד האדם וחירותו, שכן בסעיף מטרתו נכתב: "מטרתו להגן על כבוד האדם וחירותו, כדי לעגן בחוק-יסוד את ערכיה של מדינת ישראל כמדינה יהודית, ערכיה של מדינת ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית"⁵⁹. ערכיה של מדינת ישראל כמדינה יהודית מתבטאים פעמים רבות בשימוש במשפט העברי, ובהלכה היהודית לדורותיה. וכן אנו באמת יכולים לראות את המשפט העברי בסעיפים רבים בחוק זה. מקום נוסף בו אפשר לראות את המשפט העברי במשפט הישראלי הוא בפסקי דין שניתנו לפני חקיקת חוק היסוד: כבוד האדם וחירותו, בהם נעזרו פעמים רבות השופטים במשפט העברי בשביל לשמור על כבוד האדם בפסיקה.

---

⁵⁹. סעיף 1א - בחוק יסוד: כבוד האדם וחירותו.

סיכום:

הזכות לכבוד ולחיי האדם הן הזכויות הבסיסיות ביותר, הן ניתנות לכל אדם באשר הוא אדם ומשמשות כבסיס לכל שאר זכויות האדם. בשל חשיבותן של זכויות אלו יש לכבוד האדם ולחיי חשיבות רבה הן במשפט העברי והן במשפט הישראלי.

במשפט העברי הזכות לכבוד נובעת מרעיון בריאת האדם בצלם אלוהים, "ויברא אלוקים את אדם בצלמו, בצלם אלוקים ברא אותו, זכר ונקבה ברא אותם"⁶².

רעיון זה מהווה את הבסיס לכבוד האדם בפרט ולזכויות האדם בכלל במשפט העברי, שכן בכל אדם מהות אלוהית ופגיעה באדם היא בעצם פגיעה בצלם האלוהים שבו, ואף פגיעה באל עצמו. פסוק זה משמש בסיס בהלכה היהודית ובמשפט העברי.

במשפט הישראלי זכויות האדם מעוגנות בחוק כחוק יסוד, שסעיף המטרה שלו מביע את החשיבות הרבה שיש לעיקרון זה במערכת המשפט הישראלי ובמדינה במילים "מטרתו להגן על כבוד האדם וחירותו, כדי לעגן בחוק-יסוד את ערכיה של מדינת ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית"⁶³. חוק זה, חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו, מעגן בחוק זכויות אדם רבות ואף יש בו פסקת הגבלה⁶⁴, שאוסרת על חקיקת החוק הנוגד או פוגע בחוק היסוד, מה שמדגיש את מעמדו וחשיבותו של החוק במשפט הישראלי.

החוק משמש כיסוד מנחה במערכת המשפט ונעשה בו שימוש בפסיקות רבות. גם במשפט הישראלי, כמו במשפט העברי, ניתנת הגנה מיוחדת על כבוד האדם בכל הקשור למשפט הפלילי, וכי לחוק יסוד: כבוד האדם וחירותו יש השפעה רבה עליו.

הפגיעה בזכויות האדם במשפט הפלילי נעשית רק בגבולות פסקת ההגבלה והמטרה העיקרית היא לתת עדיפות ככל האפשר לערכים החוקתיים המגנים על הנאשם, על כבודו ועל חירותו. כמו כן אנו רואים שגם לפני חקיקת החוק הייתה הגנה על כבוד האדם במשפט הישראלי. הגנה זו נעשתה בעזרת שימוש בעקרונות המשפט העברי בנושא בפסיקות שונות.

בעבודתי מצאתי שגישות המשפט העברי והמשפט הישראלי לנושא ההגנה על כבוד האדם ולחיינו. זכויות אלו דומות במישורים רבים, ערך כבוד האדם הוא ערך יסוד ועליו מושתתים עקרונות רבים במערכת המשפט העברי והישראלי.

---

62. בראשית א, כ"ח.

63. סעיף 1א לחוק יסוד: כבוד האדם וחירותו.

64. סעיף 8 לחוק היסוד: כבוד האדם וחירותו.

רשימת ביבליוגרפיה:

חקיקה

חוק-יסוד: כבוד האדם וחירותו (1992)

ספרות מחקר

ספרים

מתוך "זכויות או לא להיות – ספר פעילויות: מדריך לכל מורה בנושא זכויות אדם", שנכתב ע"י מחלקת החינוך של האגודה בשנת 2004, ומיועד לבתי הספר העל-יסודיים ולחטיבות הביניים.

"הזכות החוקתית לחיים ולשלמות הגוף" מאת: ד"ר הלל סומר, יניב רוזנאי, נעמה אבולעפיה, דולב קיצר. ע"מ 4-5

מאמרים

אהרון ברק, 'כבוד האדם כזכות חוקתית', הפרקליט מא, חוברת ג (2011- תשע"א) ע"מ 271-290.

"זכויות האדם" מחברים: מרים דרמוני, חנה שפיר, גלעד כץ, יובל לבל, ורדה אשכנזי. ד"ר מיכאל ויגודה, 'כבוד האדם בענישה', בעניין תזכיר חוק לתיקון פקודת בתי הסוהר (תנאי מחיה), מדינת ישראל משרד המשפטים המחלקה למשפט עברי. (תשע"א – 2010).

"אם כל הזכויות": הזכות החוקתית לחיים יניב רוזנאי, הלל סומר. ע"מ 540-541.

משפט ישראלי- ספרות הפסיקה

"פסיקה תקדימית: צילום עובד ללא ידיעתו- פגיעה בכבוד האדם". השופטת קבעה שהתפטרותו של העובד תהיה כדין מפוטר מבחינת הפיצויים\חיים ביאור. 13.8.2012
"חדשות 2 תפצה אזרח על פגיעה בפרטיות". אורית עצר, כ"ה בסיוון תשע"א
27.6.11

אתר הכנסת – חוקי יסוד.

<https://main.knesset.gov.il/Activity/Legislation/Pages/BasicLaws.aspx>

משפט עברי- ספרות הפסיקה

אתר: "זכויות האדם ביהדות- זכויות האדם".

<https://sites.google.com/site/ezrakhutzekehuyotezrah/jewish-human-rights>

ספרות השו"ת

ספר בראשית, פרק ה", פסוק א".

ספר בראשית, פרק א", פסוק כ"ח.

ספר ויקרא, פרק י"ח, פסוק י"ט.

אנציקלופדיות

"ויקיפדיה- חוק יסוד כבוד האדם וחירותו"- היסטוריית החוק.

https://he.wikipedia.org/wiki/חוק_יסוד:_כבוד_האדם_וחירותו

נספחים:

חוק-יסוד: כבוד האדם וחירותו (1992)

עקרונות יסוד (תיקון מס' 1) :

1. זכויות היסוד של האדם בישראל מושתתות על ההכרה בערך האדם, בקדושת חייו ובהיותו בן חורין, והן יכובדו ברוח העקרונות שבהכרזה על הקמת מדינת ישראל.

1 א. חוק-יסוד זה, מטרתו להגן על כבוד האדם וחירותו, כדי לעגן בחוק-יסוד את ערכיה של מדינת ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית. (ס"ח בתשנ"ב, עמ' 150: תיקון מס' 1-ס"ח בתשנ"ד, עמ' 90)

שמירה על החיים הגוף והכבוד:

2. אין פוגעים בחייו, בגופו, או בכבודו של אדם באשר הוא אדם.

שמירה על הקניין:

3. אין פוגעים בקניינו של אדם.

הגנה על החיים הגוף והכבוד:

4. כל אדם זכאי להגנה על חייו, על גופו ועל כבודו.

חירות אישית:

5. אין נוטלים ואין מגבילים את חירותו של אדם אישית במאסר, במעצר, בהסגרה או בכל דרך אחרת.

יציאה מישראל וכניסה אליה:

6 (א) כל אדם חופשי לצאת מישראל.

(ב) כל אזרח ישראלי הנמצא בחוץ לארץ זכאי להיכנס לישראל.

פרטיות וצנעת הפרט:

7 (א) כל אדם זכאי לפרטיות ולצנעת חייו.

(ב) אין נכנסים לרשות היחיד של אדם שלא בהסכמתו.

(ג) אין עורכים חיפוש ברשות היחיד של אדם, על גופו, בגופו או בכליו.

(ד) אין פוגעים בסוד שיחו של אדם, בכתביו או ברשומותיו.

פגיעה בזכויות (תיקון מס' 1) :

8. אין פוגעים בזכויות שלפי חוק-יסוד זה אלא בחוק ההולם את ערכיה של מדינת ישראל, שנועד לתכלית ראויה, ובמידה שאינה עולה על הנדרש או לפי חוק כאמור מכוח הסמכה מפורשת בו.

סייג לגבי כוחות הביטחון:

9. אין מגבילים זכויות שלפי חוק-יסוד זה של המשרתים בצבא-הגנה לישראל, במשטרת ישראל, בשירות בתי הסוהר ובארגוני הביטחון האחרים של המדינה, ואין מתנים על זכויות אלה, אלא לפי חוק ובמידה שאינה עולה על הנדרש ממהותו ומאופיו של השירות.

שמירת דינים:

10. אין בחוק-יסוד זה כדי לפגוע בתקפו של דין שהיה קיים ערב תחילתו של חוק-היסוד.

תחולה:

11. כל רשות מרשויות השלטון חייבת לכבד את הזכויות שלפי חוק-יסוד זה

יציבות החוק:

12. אין בכוחן של תקנות שעת חירום לשנות חוק יסוד זה, להפקיע זמנית את תקפו או לקבוע בו תנאים; ואולם בשעה שקיים במדינה מצב של לפקודת סדרי 9 חירום בתוקף הכרזה לפי סעיף, מותר להתקין 1948-השלטון והמשפט, בתש"ח תקנות שעת חירום מכוח הסעיף האמור שיהא בהן כדי לשלול או להגביל זכויות לפי חוק-יסוד זה, ובלבד שהשלילה או ההגבלה יהיו לתכלית ראויה ולתקופה ובמידה שלא יעלו על הנדרש.